

ASMENYBĖS LIETUVOS KRIMINALISTIKOS MOKSLE: PROFESORIUS HENRYK MALEWSKI

Prof. dr. Vidmantas Egidijus Kurapka,

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla,

Lietuva,

E. paštas egidijus@mruni.eu

Prof. dr. Snieguolė Matulienė,

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademija,

Lietuva,

E. paštas m.sniega@mruni.eu

Anotacija. Šio straipsnio autoriai, visą savo aktyvų mokslininkų gyvenimą paskyrę kriminalistikos mokslui, negalėjo ir negali nepasisakyti ne tik apie mokslinę problematiką, bet ir apie tai tyrinėjusius mokslininkus, palikusius ir, kas dar svarbiau, tebebaliekančius ir dar paliksiančius gilius pėdsakus Lietuvos kriminalistikos mokslo istorijoje. Straipsnyje kalbama apie kolegą ir bendražygį einant kartu kriminalistikos keliais ir klystkeliais, kuklų ir nuoširdų bičiulį ir, kas be ko, žinomą, pagarbos ir pripažinimo vertą ir jo nusipelnusį mokslininką, mąstytoją ir vieną iš nedaugelio kriminalistikos romantikų – profesorių Henryk Malewski. O ir papildoma priežastis arba akstinas tokiame pokalbiui akivaizdi – mokslinių publikacijų skaičiaus įžengimas į trečiąjį šimtą, kuris beveik sutapo su jubiliejiniu gimtadieniu. Ir tai, kas žinoma nedaugeliui, – penkios dešimtys kriminalistikai atiduotų metų, jeigu skaičiuosime nuo pirmojo kursinio darbo.

Šiame straipsnyje, atsižvelgdami į multilateralią Henryk Malewski mokslinės kūrybos esmę, autoriai bando atskleisti svarbiausius, jų nuomone, profesoriaus įtakos kriminalistikos raidai Lietuvoje aspektus: kriminalistikos sąsajas su

šiuolaikinių nusikaltimų tyrimo aktualijomis, ypač per originalią įvykio vietos tyrimo koncepciją; atliktus kriminalistikos mokslo istorijos tyrinėjimus pasaulyje ir Lietuvoje; tyrinėtus teorinius ir metodologinius kriminalistikos ir ekspertologijos klausimus, kriminalistikos politikos sampratą ir reikšmę; profesoriaus žvilgsnį į ateitį pabrėžiant Intermarium aljanso galimą įtaką naujos kriminalistikos mokyklos formavimuisi ir, kas be ko, pasiūlymus teisėkūrai ir naujas kriminalistikos didaktikos idėjas. Peržvelgdami profesoriaus Henryk Malewski kūrybinę, pedagoginę ir visuomeninę veiklą, straipsnio autoriai tai darė analizuodami kriminalistikos mokslo pažangą ir kriminalistikos žinių panaudojimo plėtrą. Mokslininkų darbai ir tyrimai yra pagrindiniai žinių ir pažangos šaltiniai. Per profesoriaus atliktus mokslinius tyrimus iš naujo atrandamos idėjos, teorijos, metodai ir technologijos, kurios leidžia praplėsti žinias ir pažangą kriminalistikos mokslo srityje.

Autoriai priėjo prie išvados, kad pats kriminalistikos tyrinėjimas ir net jos dėstymas per asmenybes akivaizdžiai ir įtikinamai demonstruoja kriminalistinių žinojimų formavimąsi ir panaudojimą, parodo atskirų šalių ir regionų, jų kriminalistikos mokyklų panašumus ir skirtumus ir daugeliu atvejų paaiškina juos, taip pat padeda geriau suvokti ir kriminalistikos žinių harmonizavimo kryptis ir mechanizmus.

Šiems svarbiems tikslams pasiekti, autorių nuoširdžiu įsitikinimu, padės ir išskilių Lietuvos kriminalistikos mokslo asmenybių, tarp kurių išskirtinai svarbi vieta priklauso ir profesoriui Henryk Malewski, mokslinio įdirbio ir rezultatų tyrinėjimas.

Reikšminiai žodžiai: Henryk Malevski; kriminalistikos mokslas; kriminalistikos istorija; kriminalistikos plėtra; teismo ekspertologija.

Trumpa profesoriaus Henryk Malewski dosjė

Profesorius Henryk Malewski gimė 1953 m. liepos 24 dieną Vilniuje. 1971 m. baigė Vilniaus 11-ąją vidurinę mokyklą (dabar Adomo Mickevičiaus gimnazija).

1960–1971 mokėsi Vilniaus 11-oje vidurinėje mokykloje. 1971–1976 m. studijavo teisę Vilniaus universitete. Baigęs studijas pradėjo dirbti Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Kriminalistikos laboratorijoje teismo medicinos ekspertu. 1983 m. buvo perkeltas į TSRS vidaus reikalų ministerijos Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus filialo dėstytojo pareigas, po jos reorganizacijos 1990 m. tapo Lietuvos policijos akademijos vyresniuoju dėstytoju. 1993–1997 metais parengė ir apgynė disertaciją „Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis“. 1999 m. jam suteiktas pedagoginis docento vardas, o 2001 m. Lietuvos teisės universiteto Senatas suteikė pedagoginį profesoriaus vardą. Nuo 1997 m. iki 2008 m. dirbo Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos katedros vedėju (buv: Lietuvos policijos akademija → Lietuvos teisės akademija → Lietuvos teisės universitetas → Mykolo Romerio universitetas). 1997 m., kadangi dirbo Lietuvos policijos akademijoje, jam suteiktas Vidaus tarnybos pulkininko laipsnis. Kelias kadencijas buvo šio universiteto Senato nariu. 2008–2009 mokslo metais dirbo Aukštosios policijos mokyklos (Szcztyno, Lenkija) profesoriumi. 2008–2013 m. dirbo Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto Viešojo administravimo katedroje profesoriumi. Nuo 2012 m. iki 2014 m. dirbo Mieszko I aukštosios pedagogikos ir administravimo mokyklos Teisės ir administravimo fakultete (Poznanė, Lenkija) profesoriumi. 2014–2015 m. ir 2015–2016 m. dirbo vizituojančiu profesoriumi Pomeranijos akademijos Nacionalinio saugumo institute Slupske (Lenkija). 2015–2021 metais buvo Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos (buv. Teisės fakultetas) Baudžiamosios teisės ir proceso instituto profesoriumi. Šiuo metu yra Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos Statutinio ugdymo instituto profesorius.

Mokslinių interesų sritys: kriminalistika (kriminalistikos teorija ir didaktikos problemos, kriminalistinė politika ir strategija), teismo ekspertologija, baudžiamasis procesas, viešasis saugumas, kriminologija. Vadovavo septyniems doktorantams, apgynusiems daktaro disertacijas.

Profesorius Henryk Malewski buvo Lietuvos kriminalistų draugijos vienas iš steigėjų ir pirmasis pirmininkas (2001–2011 m.). Jis taip pat yra Lenkijos kriminalistų draugijos garbės narys, Lenkijos mokslininkų draugijos tarybos ilgametis narys, pirmininkas (2014–2020) ir Tarptautinio kriminalistų kongreso (Ukraina) narys.

2019 metais Lenkijos Respublikos ambasada Vilniuje profesoriui Henryk Malewski įteikė Lenkijos Respublikos auksinį kryžių „Už nuopelnus“ – už veiklos Lietuvos lenkų bendruomenės labui nuopelnus ir lenkų kultūros ir istorijos sklaidą. Tarptautinis kriminalistų kongresas (Ukraina) profesorių Henryk Malewski už ypatingus nuopelnus kriminalistikos mokslo plėtotei ir populiarinimui apdovanojo Sidabriniu Herberts Manns medaliu. Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Profesoriumi už veiklą yra skyręs proginį apdovanojimą.

Žmona – Honorata (fizikė), sūnus – Zbignev (teisėninkas), dukra – Alicija (socialinių mokslų daktarė).

Pomėgiai: tarptautinė politika, futbolas, tenisas.

Vietoje įvado

Rašydami vieną iš Lietuvoje išleistų kriminalistikos vadovėlių teigėme, kad kriminalistikos mokslas nuolat plėtojamas, tobulėja kriminalistinių tyrimų metodikos, didėja kriminalistikos galimybės, į nusikaltimų tyrimo sferą skverbiasi efektyviausios mokslinės technologijos. Kas lemia kriminalistikos plėtrą?

Pirmiausia, šio mokslo plėtotę stipriai veikia teisėsaugos institucijų poreikiai. Kriminalistai mokslininkai, ieškodami naujų mokslo laimėjimų taikymo galimybių nusikaltimams tirti, tai daro vykdydami teisėsaugos institucijų užsakymus. Naujausios technologijos ir vis didesnės dirbtinio intelekto galimybės keičia mūsų gyvenimo įpročius. Sykiu nuolat tobulėja nusikaltimų padarymo būdai, atsiranda naujos jų rūšys, todėl prireikia naujų tyrimo metodikų, kurios atlieptų nūdieną.

Antra, yra glaudus ryšys tarp esamų ir kuriamų kriminalistikos koncepcijų; vienos jų tobulinamos toliau, kitos nepasiteisina praktiškai, tad kriminalistikos

mokslas priverstas nuolat vystytis atliepiant visas esamas tendencijas.

Trečia, kriminalistikoje vis kūrybiškiau taikomi laimėjimai tokių mokslų, kurie niekada nebuvo tiesiogiai taikyti nusikaltimams tirti. Įvairios technologinės naujovės, tokios kaip genetinės analizės metodai, forenzinės chemijos pažanga, vaizdo ir garso analizės technologijos ir kompiuterinės priemonės kriminalistiniams tyrimams suteikia naujas galimybes įkalčiams rinkti, nusikalstamų veikų prevencijai ir nusikalstamiems veiksams identifikuoti. Tad kriminalistikos, kaip ir kitų mokslų, vystymosi tempai itin spartėja³.

Dar vienas veiksnys, kuris itin reikšmingas kriminalistikos mokslo plėtrai, – tarptautinis bendradarbiavimas. Informacijos ir gerosios patirties mainai tarp valstybių, tarptautinių organizacijų, kriminalistinių institucijų ir mokslininkų skatina inovacijas, naujų metodų diegimą ir bendrą pažangą kovojant su nusikalstamumu.

Visi šie veiksniai sąveikauja ir padeda kriminalistikos mokslo plėtrai, prisidedami prie efektyvesnio nusikalstamumo prevencijos, nusikaltimų tyrimo ir teisingumo užtikrinimo.

Tačiau tenka pripažinti, kad tada buvo praleistas dar vienas svarbus faktorius – asmenybės įtaka kriminalistikos mokslo plėtrai ir jos dinamikai, sujungiančiai į visumą atskirus komponentus.

Kaip ir kada, kokių formatu apie tai kalbėti: laukti ir laukti naujų darbų, derinti prie gyvenimo datų, o gal net nedrįsti apie tai užsiminti žiūrint į akis paminėjimo ir pagerbimo vertam prelegentui, atidėlioti iki užmiršimo, apsiriboti nuorodomis į enciklopedinius šaltinius arba nieko nedaryti, paliekant tai kam nors kitam, sugalvoti kitų tylėjimo priežasčių.

Šio straipsnio autoriai, visą savo aktyvų mokslininkų gyvenimą paskyrę kriminalistikos mokslui, negalėjo ir negali nepasisakyti ne tik apie mokslinę

3 V. E. Kurapka, S. Matulienė, E. Bilevičiūtė, J. Juškevičiūtė, L. Novikovienė, R. Jurka, R. Ryngevič. *Kriminalistika: teorija ir technika: vadovėlis*. Atsakingieji redaktoriai: V. E. Kurapka, S. Matulienė. 2012, p. 27.

problematiką, bet ir apie tai tyrinėjusius mokslininkus⁴, palikusius ir, kas dar svarbiau, tebepaliekančius ir dar paliksiančius gilius pėdsakus Lietuvos kriminalistikos mokslo istorijoje. Juolab kad šiuo atveju bus kalbama apie kolegą, mokytoją ir bendražygį einant kartu kriminalistikos keliais ir klystkeliais, kuklų ir nuoširdų bičiulį ir, kas be ko, žinomą, pagarbos ir pripažinimo vertą ir jo nusipelnusį mokslininką, mąstytoją ir vieną iš nedaugelio kriminalistikos romantikų – profesorių Henryk Malewski. O ir papildoma priežastis arba akstinas tokiam pokalbiui akivaizdi – mokslinių publikacijų skaičiaus įžengimas į trečiąją šimtą, kas beveik sutapo su jubiliejiniu gimtadieniu. Tai, kas žinoma nedaugeliui, – penkios dešimtys kriminalistikai atiduotų metų, jeigu skaičiuosime nuo pirmojo kursinio darbo.

Tiek enciklopediniai leidiniai, tiek naujausias biografinis žinynas „Kas yra kas Lietuvoje 20/21“, kuriame pristatoma daugiau kaip 7000 svarbiausių ir iškiliausių šio laikotarpio Lietuvos žmonių, apie H. Malewski pateikia gana lakonišką informaciją⁵, nors pateikimas į tokį žinyną jau savaime daug reiškia. Net ir Ukrainos kolegų išleista enciklopedija apie žymius pasaulio kriminalistus⁶ leido pabandyti atskleisti H. Malewski kaip kriminalistikos tyrinėtojo ir tyrėjo asmenybės įtaką Lietuvos kriminalistikos mokslui, aišku, paliekant vietos ir kitiems autoriams.

Įdomus ir unikalus jau pats H. Malewski mokslinių pažiūrų formavimasis, prasidėjęs būtent nuo conceptualių kriminalistikos problemų tyrinėjimo. Jis visą laiką turtino šią mokslo šaką nebijodamas teorinių ginčų, atsižvelgdamas į praktikos poreikius ir aktualijas, veikdamas teisėkūrą, suteikdamas žinių studentams, nusikaltimų tyrėjams ir patiems mokslininkams. Šiame straipsnyje, atsižvelgdami į multilateralią H. Malewski mokslinės kūrybos esmę, apsistojama prie šių

4 V. E. Kurapka, S. Matulienė, A. Panomariovas, R. Jurka, A. Barkauskas, R. Ažubalytė, P. Ancelis, E. Losis, L. Belevičius, M. Gušauskienė, E. Latauskienė, J. Zajančkauskienė. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui): mokslo studija. 2011. p. 457.

5 Biografinis žinynas, Lietuvos valstybės metraštis „Kas yra kas Lietuvoje 20/21“. 2022, p. 783.

6 *Encyclopedia of Criminalistics in Personalities*. 2014, p. 230-231.

profesoriaus įtakos kriminalistikos raidai Lietuvoje aspektų:

- kriminalistikos sąsaja su šiuolaikinių nusikaltimų tyrimo aktualijomis;
- kriminalistikos mokslo istorijos tyrinėjimas pasaulyje ir Lietuvoje;
- teoriniai ir metodologiniai kriminalistikos klausimai;
- profesoriaus žvilgsnis į ateitį ir pasiūlymai teisėkūrai.

Kiekvieno mokslininko kūrybos tyrinėjimas – sunkus, atsakingas, bet kartu ir įdomus bei reikalingas darbas, dažnai atskleidžiantis dar amžininkų nesuvoktus autoriaus minčių klodus, sukeliantis naujo mąstymo ar naujo problemos suvokimo poreikį ir norą (ir pareigą) jį įgyvendinti, ir tai galima tyrinėti įvairiais pjūviais: įdomus mokslinių pažiūrų formavimosi procesas, padėjęs tvirtus pamatus tolesnei mokslinei kūrybai; svarus indėlis į kriminalistikos mokslo plėtrą Lietuvoje, pradedant netyrinėta jos istorija, baigiant kriminalistiniu prognozavimu; dėl kriminalistinio prognozavimo atsiradęs kriminalistikos problematikos analitinis tyrimas, padaręs, o ir dabar darantis įtaką teisėkūrai; pedagoginis darbas ir mokomosios metodinės literatūros rengimas: mokiniai, mokymo priemonės, vadovėliai, studijų programos ir pan.; šviečiamoji ir mokslo populiarinimo kūryba, atvedusi daugelį iš kriminalistikos klystelių į tyrėjo kelią, o ir apskritai davusi daug mokslinės šviesos; dėmesys nevyriausybinėms organizacijoms ir jų reikšmės valstybėje suvokimas; pati H. Malewski asmenybė, siejanti mokslą, pilietiškumą, patriotiškumą, žmogiškumą, principingumą ir geranoriškumą, ambicingumą ir kuklumą – aukštųjų vertybių skalės bruožus.

Mums didelį įspūdį savo minčių gilumu ir mokėjimu išvelgti mokslinę problemą, kurios aktualumas neišblėso iki šiol, padarė jau pati pažintis su tada dar tik pradedančiu mokslininku, tačiau patyrusiu ekspertu-praktiku (eksperto darbo stažas – nuo 1976 m.) 1990 m., susiformavus Kriminalistikos katedrai Lietuvos policijos akademijoje. Tai leido jam iš karto mokslinėse publikacijose tyrinėti konceptualias problemas, aišku, kartu su kitais mokslininkais, tarp kurių profesorius H. Malewski nuomonė buvo girdima ir vertinama.

Jau 1993 m. Lietuvos policijos akademijos kriminalistikos katedros mokslininkai konstatavo, kad to meto kriminalistikos mokslo lygis Lietuvoje neatitinka europietiško standartų, pasenusi jos kaip mokslo sistema, kriminalistikos technika vis labiau atsilieka nuo nusikaltimų tyrimo praktikos, jos poreikių. Pirmajame Lietuvos policijos akademijos mokslo darbų tome buvo pagrįsti (ir numatyti) konkretūs uždaviniai kriminalistikos mokslininkams, pateiktos būsimų mokslo programų įžvalgos – pradedant įvykio vietos tyrimo, ekspertologijos, gynėjo kriminalistinės taktikos, kriminalistinės charakteristikos ir kitomis atskiromis aktualiomis problemomis, baigiant savarankiška kriminalistikos vystymosi Lietuvoje koncepcija⁷.

Svarbus faktorius, leidęs per porą dešimtmečių Lietuvos kriminalistikos mokslui atsistoti ant kojų ir užimti deramas pozicijas akademinėje kriminalistikoje ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų, buvo orientacija į mokslo tiriamąjį darbą, siekimas dalyvauti mokslo projektų konkursuose ir disertacinio lygmens tyrimų skatinimas, Akademijos, o vėliau ir Universiteto mokslo politikos kryptis. Tai leido per trumpą laiką tiriamąjį darbą koncentruoti per bendras katedrų, taip pat ir Kriminalistikos, programas. 1994–1997 m. atliktas nusikalstamumo Lietuvoje tyrimas mokslo programoje „Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija“ buvo pirmas tokio pobūdžio mokslinis darbas nepriklausomoje Lietuvoje. Mes tada rašėme, kad jis turėtų būti tęsiamas nuolat, kad kauptume informaciją ir kad galėtume sėkmingai iš kriminalistikos ir kriminologijos pozicijų prognozuoti nusikalstamumo pokyčius, ateičiai numatyti jo prevencijos ir kontrolės pagrindines kryptis, kurti ir tobulinti nusikaltimų aiškinimo ir tyrimo strategiją. Jau tada akcentuotas būtinumas stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą, nes puikiai suvokėme, kad mūsų pažanga priklauso nuo efektyvios sąveikos su užsienio šalių kriminalistais.

Vykdamą programą antroje kryptyje „Šiuolaikinė nusikaltimų tyrimo

⁷ J. Juškevičiūtė, S. Kuklianskis, V. E. Kurapka, H. Malevski, A. Pošiūnas, A. Žurauskas, *Kriminalistikos vystymosi Lietuvoje perspektyvos*. Mokslo darbai. 1993, t.1, p. 65-70.

konceptija ir jos kriminalistinis užtikrinimas“ (vadovai prof. V. E. Kurapka ir prof. H. Malewski) buvo pasiekti šie svarbiausi rezultatai: suformuluoti kriminalistikos mokslo plėtros Lietuvoje pagrindai; parengti ir realizuoti taikomieji kriminalistikos, kaip nusikaltimų tyrimo funkcijas užtikrinančios disciplinos, pagrindai, rengiamos naujų nusikaltimų rūšių tyrimo metodikos ir mokslinės-praktinės rekomendacijos; pasiūlyta nusikaltimų tyrimo prognostinė koncepcija (procesiniai, kriminalistiniai ir organizaciniai aspektai); pateikti įstatymų projektai ir siūlymai tobulinti baudžiamojo proceso įstatymus, atliktos projektų mokslinės ekspertizės.

Vykdant šią programą buvo apgintos ir pirmosios po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje daktaro disertacijos kriminalistikos klausimais⁸, beje, H. Malewski disertacija buvo pirmoji, vėliau jų skaičius išaugo iki poros dešimčių. Deja, šiuo potencialu vėliau visa apimtimi pasinaudota nebuvo, nors kriminalistikos krypties mokslininkai buvo vieni aktyviausių mokslininkų per visą universiteto veiklos trisdešimtmetį.

Ypač daug dėmesio H. Malewski skyrė įvykio vietos institutui, 1997 metais parašęs daktaro disertaciją „Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis“ ir šią koncepciją nagrinėjęs kituose moksliniuose darbuose⁹. Jis atskyrė įvykio vietos apžiūrą nuo įvykio vietos tyrimo. Autoriaus suformuota nauja įvykio vietos apžiūros ir įvykio vietos tyrimo koncepcija buvo įtvirtinta Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse.

H. Malewski įvykio vietos apžiūrą apibūdina kaip procesinį veiksmą, kurio metu organoleptiniais (jutimo organais) ir techniniais būdais ištiriama, suvokiama ir užfiksuojama įvykio, turinčio nusikalstamos veikos požymių, situacija,

8 Žr. H. Malewski. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis. 1997; J. Juškevičiūtė. *Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir raidos perspektyvos*. 1998; A. Barkauskas. *Nusikaltimo tyrimo versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys*. 2000; R. Burda. *Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija*. 2000.

9 H. Malewski. *Įvykio vietos tyrimas: šiuolaikinės problemos ir raidos perspektyvos*. *Jurisprudencija*. 1998, t. 10(2), p. 179-185; H. Malewski. Įvykio vietos apžiūra. 1999; H. Malewski. Įvykio vietos tyrimo instituto raida: atsiradimo priežadimo, įgyvendinimo problemos ir tobulinimo perspektyvos. *Jurisprudencija*. 1 2006 (79), p. 65-71.

surandami, įtvirtinami, preliminariai ištiriami ir paimami reikalingi objektai ir jų lokalinės struktūros¹⁰. Toks įvykio vietos apžiūros apibūdinimas – itin platus, atskleidžiantis, kad įvykio vietoje ne tik surandami, paimami, apžiūrimi ar ištiriami objektai, bet ir nustatoma įvykio situacija, rastų objektų lokalinės struktūros. Šiuolaikinėje mokslinėje ir metodinėje literatūroje įvykio vietos apžiūros sąvoka apibūdinama kiek siauriau. Įvykio vietos apžiūra – tai procesinis kriminalistinis tyrimo veiksmas, kurio metu Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka pareigūnas tiesiogiai, esant būtinumui naudodamasis kriminalistinėmis techninėmis priemonėmis, stebi, analizuoja, fiksuoja ir vertina su tiriamu įvykiu susijusį objektą, daiktą ar pėdsaką¹¹. Iš pateiktų įvykio vietos apžiūros sąvokų matyti, kad įvykio vietos apžiūra – aktyvaus pažinimo veiksmas, kuriuo siekiama surasti daiktus, objektus, pėdsakus, turinčius reikšmės nusikaltamai veikai ištirti, juos apžiūrėti, ištirti jų požymius ir savybes, nustatyti jų tarpusavio ryšius.

Kaip minėta, mokslininkai sutartinai sutinka, kad įvykio vietos apžiūra tiriant nusikalstamas veikas yra itin svarbi. H. Malewski¹² išskiria pagrindinius aspektus, pabrėžiančius įvykio vietos apžiūros naudą:

- šis veiksmas atliekamas tiriant daugelio rūšių nusikaltimus;
- didelė dalis pėdsakų, tyrimui reikšmingų objektų aptinkami įvykio vietoje;
- apžiūrint įvykio vietą tiesiogiai susipažįstama su įvykio padariniais;
- įvykio vietoje paimti pėdsakai nesikeičia, taip pat ir jų įrodomoji reikšmė;
- įvykio vietos apžiūros ir gautos informacijos metu nustatomi pėdsakų ir kitų objektų tarpusavio ryšiai, taip pat ryšys su įvykio situacija;
- įvykio vietos apžiūros metu gaunama informacija apie nusikaltimo mechanizmą, nusikaltėlio ir aukos veiksmus;
- kokybiškai ir greitai atlikta įvykio vietos apžiūra – prielaida greitai ištirti

¹⁰ H. Malevski. Įvykio vietos apžiūra. 1999, p. 14.

¹¹ J. Juškevičiūtė ir kt. *Kriminalistika*. 2014, p. 49.

¹² *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija*. Mokslo studija. 2016, p. 141-142.

nusikaltimą;

- įvykio vietos apžiūros metu gauta informacija naudinga nusikaltimo versijoms kelti.

Pasak Henryk Malewski, įvykio vieta yra nusikaltimo ir nusikaltėlio pėdsakų sancaupos vieta ir jos pažintinei vertei negali prilygti nė vienas kitas procesinis veiksmas. Taigi, įvykio vietos apžiūros esmė – kryptinga objektų observacija ir jų pažinimas jutimo organais, naudojant tam tikras technikos priemones. Kriminalistiniu požiūriu apžiūra suprantama ne kaip procesinės veiklos forma, naudojama faktiniams duomenims surinkti, o kaip informacinė pažintinė veikla, skirta tam tikriems objektams ištirti, nustatyti, užfiksuoti. Tiriant nusikalstamas veikas dauguma pėdsakų ir daiktinių įrodymų aptinkami įvykio vietoje. Įvykio vietos apžiūros metu kryptingai ieškoma objektų, reikšmingų nusikalstamos veikos tyrimui, šiai paieškai pasitelkiant specialias žinias, tam tikras technines priemones ir teisinį mąstymą. Būtent todėl šio procesinio veiksmo reikšmė tiriant nusikalstamas veikas ypač didelė. H. Malewski¹³ požiūriu, kuriam mes pritariame, apžiūrint įvykio vietą gaunama tokia informacija, kurios negalima gauti kitomis procesinėmis priemonėmis. Tačiau klaidos, padarytos apžiūrint įvykio vietą, dažniausiai yra nepataisomos, o neatlikus įvykio vietoje tam tikrų veiksmų prarandama informacija, kurios atnaujinti gali būti neįmanoma. Rasti pėdsakai ir objektai, jų informacija leidžia tyrėjui susidaryti nusikalstamos veikos vaizdą ir gauti reikšmingos informacijos apie nusikalstamos veikos padarymo mechanizmą. Kaip minėta, įvykio vietos apžiūros metu paimti objektai ir pėdsakai nesikeičia, o gauta informacija būna tiesiogiai susijusi su tiriamu įvykiu. Taip pat nustatomi paimtų objektų ir pėdsakų tarpusavio ryšiai, ryšiai su įvykio situacija, o tinkamai atlikta įvykio vietos apžiūra – kelias į greitą ir teisingą nusikaltimo ištyrimą. Taigi, apžiūra – procesinis kriminalistinis veiksmas, kurio metu aptikti ir nustatyti faktai turi būti užfiksuoti ir panaudoti tolimesniam bylos tyrimui. Tokie faktai turi

13 H. Malewski. Įvykio vietos apžiūra. 1999, p. 15.

padėti iškelti pagrįstas versijas, nustatyti įvykio mechanizmą ir jame dalyvavusių asmenų veiksmus.

„Todėl įvykio vietos apžiūra priklausomai nuo tiriamo nusikaltimo sudėtingumo, įrodymų kiekio ir pobūdžio, taikomų technologijų ir tyrimo metodų bei reikalingų specialių žinių skirstoma į tris lygius:

- Paprasta įvykio vietos apžiūra – atliekama, kai nusikalstamos veikos būna nesudėtingos, dažnai akivaizdžios. Tikslas – užfiksuoti įvykio situaciją, akivaizdžius pėdsakus bei kitus objektus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti. Atlikimas – atlieka vienas pareigūnas arba jų grupė nedalyvaujant specialistui.*
- Kvalifikuota įvykio vietos apžiūra – tokia apžiūra atliekama sudėtingoms, sunkioms ir neakivaizdžioms nusikalstamoms veikoms tirti. Apžiūros tikslas suformuluojamas anksčiau, taikomi šiuolaikiniai metodai ir priemonės pėdsakams surasti. Objektai įtvirtinami, paimami, siekiant įvykio vietoje pateikti kuo daugiau informacijos apie įvykį. Atlikimas – atlieka pilnos sudėties įvykio vietos tyrimo grupė, kurioje dalyvauja vienas ar keli skirtingų sričių specialistai.*
- Įvykio vietos tyrimas – atliekamas labai sudėtingoms, rezonansinėms nusikalstamoms veikoms tirti. Tikslas – atliekami tyrimai siekiant operatyviai gauti reikiamą informaciją, kuri padėtų išaiškinti nusikaltimą, bei rasti nusikalstamą veiką padariusį asmenį. Ištiriami atskiri objektai, jų visuma, analizuojama įvykio vietos situacija.“¹⁴*

Pasak H. Malewski¹⁵, toks skirstymas yra būtinas, kadangi neįmanoma užtikrinti, kad visose įvykio vietos apžiūrose dalyvautų specialistas, kuris užtikrintų profesionalų apžiūros atlikimą. Todėl ši diferenciacija leidžia atskirti įvykius, kuriuos tiriant specialisto dalyvavimas nėra būtinas ir įvykio vietą apžiūrėti gali vienas pareigūnas.

¹⁴ H. Malevski. Įvykio vietos apžiūra. 1999, p. 87.

¹⁵ H. Malevski. Įvykio vietos apžiūra. 1999, p. 87.

H. Malewski¹⁶, apgynęs daktaro disertaciją apie įvykio vietos apžiūrą ir įvykio vietos tyrimą, aiškiai išskyrė įvykio vietos tyrimo sampratą, taip atskirdamas įvykio vietos tyrimą nuo įvykio vietos apžiūros. Įvykio vietos tyrimą jis apibūdino kaip savarankišką procesinį veiksma, atliekamą įvykio vietoje, siekiant aktyviais eksperimentiniais metodais ištirti atskirus pėdsakus, jų visumą arba įvykio situaciją, turint tikslą nedelsiant nustatyti įvykio mechanizmą arba kitas reikšmingas įvykio aplinkybes ir pateikti patikimą informaciją siekiant neatidėliotinai aiškinti įvykį ir nustatyti įtariamąjį. Taigi, įvykio vietos tyrimas tampa atskiru, sudėtingu, kompleksiniu, daugiaplaniu veiksmu, kurio metu realizuojamos paieškos, fiksacijos, tyrimo, organizacinės techninės ir kitokios funkcijos. Šios funkcijos įgyvendinamos keliant ir sprendžiant skirtingų lygių uždavinius.

Laikas nestovi vietoje, tačiau ar visais atvejais, kalbėdami apie mokslininkų įdirbį, mes galime konstatuoti mokslinės problemos tyrinėjimo tęstinumą, kas iš tikro atskleidžia jos reikšmę ir mokslininko požiūrį: ar tai buvo tikra problema, ar tik būdas fiksuoti laikiną laimėjimą, vėliau tapusį tik dividendais bandant parodyti savo mokslingumą. Profesorius H. Malewski nuėjo tikram mokslininkui būdingu ir solidžiu keliu, tiek tęsdamas disertacinio darbo tyrinėjimus, juos gilindamas, tiek atrasdamas netyrinėtų naujų konceptualių kriminalistikos mokslo klodų. Labai įdomi profesoriaus mintis, kad „pastaraisiais dešimtmečiais vis daugiau dėmesio yra skiriama įvykio vietos apžiūros kokybei užtikrinti. Kokybės valdymo principai, kurie jau įsitvirtino ekspertizėje, palaipsniui yra perkelti į įvykio vietos apžiūros sritį. Tai skatino peržiūrėti įvykio vietos apžiūros paradigmas. Anksčiau pagrindinis akcentas atliekant įvykio vietos apžiūrą buvo nukreiptas į tam tikrų pėdsakų paieškos ir fiksavimo funkcijas. Dabar gi, kada realiai pasikeitė darbo įvykio vietoje galimybės, vis labiau yra akcentuojamas šio

16 H. Malewski. Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujas kriminalistinės koncepcijos modelis. 1997, p. 18.

veiksmo tiriamasis aspektas.“¹⁷

Negalime nepaminėti teisėsaugos darbuotojų praktikų dėmesio profesoriaus H. Malewski darbams, iš kurių praktikai mokosi, kuriais remdamiesi rengia savas rekomendacijas, kartais pamiršdami tinkamai pacituoti pirminį šaltinį, o kartais, iš tikro suvokdami profesoriaus įžvalgų vertę, patys pradeda formuluoti savo darbui reikiamus pamąstymus. Vienas pavyzdys iš ką tik apginto magistro baigiamojo darbo, kurio vadovu buvo prof. H. Malewski, išvadų: „Įvykio vietos tyrimas yra sudėtingas kompleksinis procesinis veiksmas, kuris atliekamas retai, tiriant tik sunkius, rezonansinius, neaiškius nusikaltimus. Jo atlikimą užtikrina kompetentingi kriminalistai, sudarantys įvykio vietos tyrimo grupę, kuri apima įvairių sričių specialistus. Šis lankstus ir dinamiškas procesinis veiksmas, kurio pradinės stadijos tokios pačios kaip įvykio vietos apžiūros, suteikia galimybę pareigūnams įvykio vietoje nuspręsti ar iš karto bus atliekamas įvykio vietos tyrimas ar apžiūra.

Būtina standartizuoti įvykio vietos tyrimo procedūras ir parengti protokolus, siekiant užtikrinti nuoseklų ir teisėtą tyrimo atlikimą visose jo stadijose. Tai apima tyrimo veiksmų plano parengimą, atsakingų asmenų paskyrimą ir jų kompetencijos nustatymą. Nors įvykio vietos tyrimas kaip atskiras procesinis veiksmas įtvirtintas jau nuo 2003 metų, vis dar nėra aišku kaip kokybiškai ir efektyviai jis atliekamas praktikoje.

Praktikoje specialistai nesureikšmina įvykio vietos apžiūros ir tyrimo skirtingų procesinių apibūdinimų ir dirbdami įvykio vietoje, atlieka visus su šiais procesais susijusius veiksmus. Vis dėlto, anketinių apklausų ir interviu metu nustatyta, kad ne visi pareigūnai tinkamai atskiria šiuos du procesus. Tai leidžia manyti, kad teisinė bazė turi būti koreguojama siekiant veiksmingesnio įvykio vietos tyrimo. Svarbu pabrėžti teorinių ir praktinių įgūdžių svarbą atliekant įvykio vietos apžiūrą ir

17 H. Malevski. Būtinausių kokybės standartų taikymo atliekant tyrimus nusikaltimo vietoje ir dirbant su įrodymais nuo nusikaltimo vietos iki teismo salės. *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija*. Mokslo studija. Atsakingieji redaktoriai: V. E. Kurapka, H. Malevski, S. Matulienė. 2016, p. 112-170.

tyrimą.“¹⁸

Reikia pažymėti kad, nors įvykio vietos, kaip savarankiško kriminalistinės ekspertizės objekto, pripažinimas yra traktuojamas nevienareikšmiškai, vis dažniau įvykio vietos tyrimas įvardijamas net kaip atskira mokslo šaka¹⁹.

Daugiau nei prieš du dešimtmečius rašant apie kriminalistikos raidą Lietuvoje, tarp kitų problemų ir išvalgų minėjome būtinumą tobulinti ne tik darbą įvykio vietoje, ne tik ekspertizių atlikimą, bet ir būtinumą stiprinti ir harmonizuoti bendradarbiavimą tarp specialistų ir ekspertų, taip pat ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų. Tikslinga grįžti prie šių ir kitų išvalgų, nes matyti, kad **intelektualus įdirbis, materializuotas mokslinėse publikacijose ir didaktikos šaltiniuose, dažnai dėl skubotumo ir paviršutiniško susipažinimo yra ne tik neįgyvendinamas praktikoje, bet dažnai būna nesuprastas arba net iškraipomas.**

Ypatingos reikšmės jau nuo Hanso Grosso laikų turi prasmingas ir moksliskai pagrįstas specialių žinių taikymas aiškinant ir tiriant nusikalstamas veikas bei užkardant joms kelią. Specialių žinių taikymo reikšmė aiškinant ir tiriant nusikalstamas veikas nuolat auga. Būtina pabrėžti, kad kovai su nusikalstamumu ir nusikalstamų veikų užkardymui būtinos ne tik specialios žinios, paremtos šiuolaikiniais moksliniais tyrimais, bet ir prasmingi, logiškai parengti teisės aktai, užtikrinantys kryptingą, nuoseklų ir efektyvų jų panaudojimą. Bet šių dviejų komponentų neužtenka norint užtikrinti veiksmingą tyrėjų veiklą išaiškinant tiesą baudžiamosiose bylose, ginant žmogaus (valstybės institucijų, nevyriausybių organizacijų) teises ir laisves, atkuriant atitinkamų subjektų pažeistas teises. Tam yra reikalingos veiksmingai veikiančios valstybės struktūros, kuriose dirba aukštos kvalifikacijos pareigūnai, yra šiuolaikinė specialioji, ryšių, kompiuterinė ir kita technika, taip pat efektyvios veikimo procedūros (atitinkančios europinius kokybės standartus), paremtos šiuolaikinio kriminalistikos, ekspertologijos

18 A. Daugnoratė. Įvykio vietos tyrimo procesiniai ir kriminalistiniai pagrindai: nuo teorinės koncepcijos iki jos įgyvendinimo. Magistro baigiamasis darbas. 2023, p. 77-78.

19 M. Houck, J. Siegel. *Fundamentals of Forensic Science*. 2010, p. 29.

ir vadybos mokslų pasiekimais.

Mes konstatavome, kad šiuolaikinių valdymo metodų ir mechanizmų diegimas į valstybinių ekspertinių institucijų veiklą yra ne tik galimas, bet ir pageidaujamas. Taip pat reikia vienareikšmiškai pabrėžti, kad teismo ekspertizės ir kitų tyrimų ekonomizacija (rinkos ir naujojo viešojo valdymo metodų diegimas šioje srityje) neturi būti suprantama supaprastintai, nes veikla teisingumo srityje negali būti ir nėra reglamentuojama taip kaip kitose gyvenimo sferose.

Mūsų manymu, specialios žinios – tai nuodugnios tam tikros mokslo srities žinios, pasiektos studijų ir (arba) specializuoto apmokymo (turint artimą aukštąjį bazinį išsilavinimą) procese ir naudojamos procesiniams teisiniams uždaviniams realizuoti. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas tiesiogiai numato šias specialių žinių taikymo rūšis: ekspertizę, specialisto išvadą, specialisto dalyvavimą ikiteisminio tyrimo veiksmuose ir procesinės prievartos priemonėse bei teisiniame bylos nagrinėjime.

Ir čia įžvelgiame reikšmingą profesoriaus Henryk Malewski mokslinį įdirbį – nuo pačių sąvokų naujo formulavimo iki konceptualių ekspertologijos problemikos traktuoties²⁰, įgijusių nemažai pasekėjų, kurie tai pripažino ir pratęsė tyrinėjimus²¹.

Naujas iššūkis Lietuvos mokslininkams buvo parengti ir įvykdyti naują Mokslo programą, kaip realizuoti Europos Tarybos išvadas dėl Europos kriminalistikos vizijos 2020, įtraukiant Europos kriminalistikos erdvės sukūrimą ir kriminalistikos infrastruktūros Europoje plėtojimą.

Tai paskatino mokslininkus dalyvauti Lietuvos mokslo tarybos skelbtame mokslinių projektų konkurse. Buvo laimėtas ir įgyvendintas Lietuvos mokslo tarybos finansuojamas projektas „Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo Lietuvoje koncepcija ir pagrindinės veiklos kryptys“ (MIP-089/2014)

20 H. Malevski, J. Juškevičiūtė. Dėl specialių žinių termino apibrėžimo. *Kriminalinė justicija*. T.6, 1997, p. 35-45.

21 K. Kurapka. *Specialių žinių panaudojimas administraciniame procese*. Daktaro disertacija. 2020.

(mokslinis vadovas prof. V. E. Kurapka, pagrindiniai vykdytojai: prof. S. Matulienė, prof. H. Malewski, prof. E. Bilevičiūtė, dokt. S. Stankevičiūtė, vykdant projektą dalyvavo doc. G. Juodkaitė-Granskienė, doc. Ž. Navickienė). Tyrimai atskleidė didelį norminės bazės harmonizavimo poreikį ir teigiamą jo potencialą skatinant teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą visoje Europoje, taip pat parodė tokio harmonizavimo kryptis ir spręstinas problemas, kad iki 2020 m. būtų sukurta bendra Europos kriminalistikos erdvė²².

Atliktas mokslinis tyrimas patvirtino hipotezę, kad šis ES politikos posūkis ne tik tapo lemiamu žingsniu kriminalistikos plėtroje, bet ir atskleidė anksčiau neidentifikuotą kriminalistikos harmonizavimo poreikį, jos vaidmenį užtikrinant žmonių saugumą. Dabar jau pripažįstama, kad tik kriminalistikos ir apskritai teisės mokslų harmonizavimas gali užtikrinti pamatinių demokratinės visuomenės vertybių – laisvės ir saugumo – egzistavimą²³.

Pateikdami savo įžvalgas dėl Europos kriminalistikos vizijos 2020 įgyvendinimo Lietuvoje mokslinės koncepcijos, kurią formuojame, akcentuotume išskirtiškai didelį profesoriaus H. Malewski indėlį. Autoriai koncepciją suprato kaip pažiūrų, susiformavusių atliktų tyrimų dėl Europos teismo ekspertizės (kriminalistikos) vizijos įgyvendinimo Lietuvoje problemų sprendimo pagrindu, sistemą ir pasiūlymų paketą, viena vertus, kur link nukreipti bendros kriminalistikos erdvės kūrimo procesą, kad jis atitiktų naująją Europos teisinį reglamentavimą, o antra vertus, kaip moksliniai tyrimai gali padaryti šį reglamentavimą veiksmingesnį.

Viena iš kriminalistikos mokslo ir studijų ateities strateginių vystymosi

22 V. E. Kurapka, H. Malevski, S. Matulienė, E. Bilevičiūtė, G. Juodkaitė-Granskienė, Ž. Navickienė, S. Stankevičiūtė. Išvados ir pasiūlymai dėl Europos kriminalistikos ir teismo ekspertizės vizijos įgyvendinimo nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis. *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija*. Mokslo studija. Atsakingieji redaktoriai: V. E. Kurapka, H. Malevski, S. Matulienė. 2016, p. 354-370.

23 V. E. Kurapka, E. Bilevičiūtė, S. Matulienė, S. Stankevičiūtė. Europos kriminalistikos 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: problemų medis. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Straipsnių rinkinys. 2015, p. 453-456; V. E. Kurapka, H. Malevski, S. Matulienė. Kriminalistikos mokslas – implementavimas į europinę kovos su nusikalstamumu praktika: harmonizavimo sritys, kryptys ir metodika. *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija*. Mokslo studija. Atsakingieji redaktoriai: V. E. Kurapka, H. Malevski, S. Matulienė. 2016, p. 327-354.

krypčių, mūsų nuomone, turi būti apsvarstyta iš naujo ir parengta mokslinė kompleksinė struktūrizuota pakopinė kriminalistikos mokymo ir kvalifikacijos kėlimo teisėsaugos, justicijos pareigūnams koncepcija ir jos realizavimo modelis, t. y. būtina verifikuoti dabartinį Lietuvos teisėsaugos ir justicijos kriminalistinio mokslinimo lygį ir jo atitikimą ES Tarybos kriminalistikos 2020 vizijos ir jos realizavimo plano uždaviniams; atlikti Europos Sąjungos ir kitų šalių, atstovaujančių kitoms svarbiausioms kriminalistikos mokykloms (Vokietija ir Šveicarija, JAV, Didžioji Britanija, Rusija ir Ukraina) teisėsaugos ir justicijos kriminalistinio mokslinimo lygio analizę; parengti kriminalistikos didaktikos teorinius pagrindus, orientuotus į teisėsaugos ir justicijos modernizavimo poreikius; pasiūlyti kriminalistinio mokslinimo įgyvendinimo modelius pagal poreikius, nustatytas tikslines grupes ir reikiamas kompetencijas; pateikti pasiūlymus Lietuvos įstatymų leidėjui dėl kriminalistinės didaktikos koncepcijos įgyvendinimo siekiant efektyvinti nusikaltimų tyrimą ir prevenciją, taip pat pateikti mokslines išvalgas dėl tarptautinio bendradarbiavimo galimybių harmonizuojant šią veiklą Europoje.

Negalime bent trumpai nepaminėti naujos teisės studijų krypties programos Mykolo Romerio universitete, Viešojo saugumo akademijoje Teisės ir ikiteisminio proceso bakalauro studijų programos specializacijos „Teisė ir kriminalistika“. Lietuvoje nebuvo studijų programos, kuri absolventams suteiktų pakankamai kriminalistikos žinių, kurios sudarytų galimybę tinkamai suvokti ir atlikti kriminalistinių duomenų mokslinę analizę ir pateikti pagrįstas išvadas ar vertinimą dėl kriminalistiškai svarbios informacijos nusikalstamų veikų tyrime. Profesorius Henryk Malewski stovėjo prie šios programos pradžios, daug jėgų atidavė siekdamas jos sėkmės, o įgyvendindamas šią programą savo patirtimi ir išvalgomis dalijasi su studentais.

Naujoviškų pokyčių poreikis kovojant su nusikalstamumu, pribrendusi būtinybė iš naujo aptarti nusistovėjusias kriminalistikos mokslo paradigmas negalėjo

nepasireikšti ir kriminalistikos didaktikoje. Praktikos lūkesčiai iš akademinų mokslų atstovų reikalauja ne tik naujo požiūrio į teisininkų rengimo turinį ir formas, bet ir dialogo su studentais, kurie iš pasyvių žinių vartotojų tampa aktyviais studijų proceso dalyviais, kad ateityje taptų naujovių iniciatoriais ir diegėjais. Rengiant minėtą bakalauro studijų programą buvo diskutuojama su Lietuvos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, išklaustas Nacionalinės teismų administracijos pageidavimas sustiprinti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos dėstymą Lietuvos universitetuose, o pradėjus studijų procesą, nuolat atliekamas studentų nuomonės tyrimas. Atliekamų anketavimų tikslas yra ne tik studentų motyvacija rinktis šią programą, požiūris į studijų procesą, lūkesčiai, susiję su būsima profesija, bet ir operatyvus studijų proceso tobulinimas, realizuojamas „online“ režimu. Studentų anketavimas vykdomas įstojus į universitetą ir po kiekvienų studijų metų, arba net po kiekvieno semestro, atitinkamai ieškant sprendimų, kaip būtų galima pakoreguoti kai kuriuos studijų programos elementus ir procesus²⁴.

Dar viena kryptis, kurią inicijavo profesorius Henryk Malewski²⁵, kurioje turi susitelkti Lietuvos mokslininkai, – sukurti Lietuvos kriminalistinės politikos mokslinę koncepciją teisėsaugos institucijų strategijose užtikrinant bendrą Europos viešojo saugumo erdvę²⁶. Būtina kompleksiškai ištirti Lietuvos teisėsaugos institucijų sistemos strategijų ir vykstančių reformų dabartinę būklę kaip kriminalistinės politikos koncepcijos kūrimo prielaidas, taip pat parengti teorinį ir metodologinį instrumentarijų siekiant harmonizuoti pagrindinių

24 V. E. Kurapka, H. Malevski, S. Matulienė, R. Krikščiūnas. Trends in Forensic Didactics in Lithuania: Dialogue Vector. *9th SWS International Scientific Conference on Social Sciences ISCSS*. 2022, s. 191-204: <https://doi.org/10.35603/sws.iscss.2022/s02.024>

25 H. Malevski. Kriminalistinė strategija, strategija kriminalistikoje ar kriminalistinės politikos strategija? *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*. IX. 2 dalių mokslo straipsnių rinkinys. Sudarytojai: H. Malevski, G. Juodkaitė-Granskienė. II dalis, 2013, p. 17-31; Г. Малевски, В. Э. Курапка, С. Матулене. Судебная экспертиза в Литве – есть ли стратегия государственной криминалистической политики в этой области? Наукові праці Національного Університету «Одеська Юридична Академія». Том XIX, 2017, с. 326-335.

26 V. E. Kurapka, H. Malevski, S. Matulienė. The Concept of Lithuanian Criminalistic (Forensic) Police in the Strategies of Law Enforcement Institutions as a Stimulus for the Creation of Common European Area of Public Security. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. 2021, p. 50-52.

kriminalistikos mokyklų Europoje nuostatas ir praktiką bei suderinti jų taikymo procedūras, taip pat atskleisti kriminalistinių ir ekspertinių nevyriausybinių organizacijų plėtros galimybes kaip vieną pagrindinių tendencijų šiuolaikinėje ES kriminalistikos teisinėje erdvėje²⁷.

Dėmesys kriminalistikos mokslui Europoje leidžia tikėtis, kad ateityje jokie vietos reformų pavojai, kuriuos kriminalistikos mokslas išgyveno 2010–2016 metais, kai kriminalistika kaip studijų dalykas vos vos išliko teisininkų rengimo universitetinėse studijose, kriminalistikai kaip mokslui, praktinei veiklai ir studijų disciplinai, jau negresia arba bus gana veiksmingai neutralizuoti. Kriminalistika Lietuvoje, nemažai klaidžiojusi klystkeliais, turi galimybę eiti kartu su kitomis Europos šalimis bendros Europos kriminalistikos erdvės kūrimo keliu. Norint turėti realią ir moksliniais tyrimais paremtą visos kriminalistikos plėtros Europoje viziją bent iki 2030 m., jau dabar reikia burti mokslininkų grupes, vienyti šioje kriminalistikos prognostikos srityje dirbančius mokslininkus projektinei mokslinei veiklai, panaudoti įvairiais formatais dirbančius kolektyvus, taip pat ir nevyriausybines kriminalistikos organizacijas, siūlyti savo mokslines paslaugas tarptautinėms ir nacionalinėms už mokslo politiką ir teisėsaugos veiklą atsakingoms institucijoms.

Negalima nepaminėti dar vienos prof. H. Malewski pradėtos ir tapusios **viena pagrindinių mūsų tyrimų krypčių – eurointegracinių procesų ir jų įtakos kriminalistikos mokslo plėtrai.**

Šiuolaikinės globalizacijos laikais, kai pagrindiniai sprendimai politikoje, ekonomikoje ir kitose srityse priklauso nuo kelių galių centrų, daugumai valstybių realizuoti savarankiškai savo nacionalinius interesus praktiškai neįmanoma. Vienintelis kelias – tai ieškoti bendraminčių ir kurti regioninius aljansus, kurie gali užtikrinti bendrų problemų ir interesų viešąjį kėlimą ir jų matomumo

27 R. Ackermann, V. E. Kurapka, H. Malewski, V. Schepitko. Schaffung eines einheitlichen europaeischen kriminalistischen Raumes. *Kriminalistik*, 6, 2020, s. 355-366.

užtikrinimą. Vidurio ir Rytų Europos, taip pat dalinai Balkanų šalių arba kitaip tariant Tarpjūrio (Intermarium) aljanso idėja nėra nauja, bet šiais laikais ji įgavo naują postūmį, nes šitame regione atsirado esminių bendrų interesų ne tik politikoje, ekonomikoje, bet ir kitose srityse. Jei pažvelgsime į Tarpjūrio (Intermarium) aljanso idėją, o tiksliau, į Trijų jūrų koncepciją, tai pamatysime, kad iš formalios pusės į ją yra įsitraukusios dvylika Europos Sąjungos valstybių (Austrija, Bulgarija, Kroatija, Čekija, Estija, Lietuva, Latvija, Lenkija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija). Mes šią koncepciją vertiname iš kriminalistikos mokslo ir viešojo saugumo pozicijų platesniame kontekste, matydami didelį potencialą įtraukti į šią neformalią struktūrą šalis, siekiančias integracijos su ES šalimis Rytų partnerystės (pirmiausia – Ukrainos ir Gruzijos), taip pat kitas Balkanų valstybes. Apie tai labai tiksliai ir argumentuotai pasisakė ir profesorius²⁸.

Dar vienas mūsų planuojamų **tarptautinių tyrimų ir konkursinių mokslo projektų, kurių iniciatoriumi, varomąja jėga ir vadovu visada būna profesorius Henryk Malewski, vektorius – bendri moksliniai projektai su Rytų partnerystės šalimis, siekiančiomis narystės Europos Sąjungoje**. To pavyzdžiu gali būti naujausias pateiktas vertinimui Lietuvos – Ukrainos projektas²⁹. Šio projekto tikslas – parengti teismo ekspertinės veiklos strategijos kaip teisingumo ramsčio Ukrainoje ir Lietuvoje mokslinę koncepciją, pasiūlyti modelinį įstatymo, reglamentuojančio ekspertinę (specialių žinių panaudojimo) veiklą projektą. Tokia koncepcija turi atspindėti Ukrainos siekį tapti Europos Sąjungos nare, o tam reikia jos įstatymus suderinti su Europos Sąjungos ekspertinės veiklos teisinio

28 H. Malewski. Bendroji kriminalistikos teorija: nuo Hanso Grosso iki Rafailo Belkino... ir kas toliau? *Kriminalistikos teorijos plėtra ir teismo ekspertologijos ateitis*: liber amicorum profesorui Egidijui Vidmantui Kurapakai. Kolektyvinė monografija. Moksliniai redaktoriai ir sudarytojai: H. Malewski, S. Matulienė, G. Juodkaitė-Granskienė. 2022, p. 35–62.

29 Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos ir Ukrainos švietimo ir mokslo ministerijos bendradarbiavimo mokslo ir technologijų srityje 2016–2020 metų programos mokslo projekto 2023 m. kvietimo mokslo projekto „Teismo ekspertinės veiklos strategija kaip teisingumo užtikrinimo ramstis Ukrainoje ir Lietuvoje“ paraiška (registracijos Nr. P-LU-24-32) šios studijos rengimo laikotarpiu Lietuvos mokslo tarybos Mokslo fondo buvo įvertinta kaip praėjusi administracinę patikrą ir pripažinta kaip atitinkanti paraiškoms keliamus reikalavimus.

reglamentavimo nuostatomis. Lietuva šiuo keliu jau sėkmingai žengia, yra įsi-
jungusi į bendros Europos teismo ekspertizės erdvės kūrimo procesą, todėl jos
patirtis turi būti panaudota. Iš kitos pusės, kai kurie Lietuvos Respublikos teismo
ekspertizės įstatymo pakeitimai, neparemti moksliniais tyrimais ir nepakanka-
mai apsvaistinti kriminalistinėje mokslinėje bendruomenėje, parodo tolimesnių
mokslinių tyrimų, nukreiptų ekspertinės veiklos tobulinimo linkme, aktualumą
ir Lietuvai. Abiejų šalių mokslininkų bendri tyrimai, ypač Europos teismo eksper-
tizės politikos kryptį, bendro kelio numatymo, sprendžiant teisinio reglamen-
tavimo, tinkamiausios institucinės sistemos paieškos, mokslinių ir metodologi-
nių instrumentų taikymo klausimus, yra reikalingi abiem šalims ir, atsižvelgiant į
projekto partnerių bendradarbiavimo patirtį, bendrų mokslinių renginių įdirbį ir
pastangas steigti Europos kriminalistinių organizacijų federaciją, visiškai realūs.

- Šiame straipsnyje plačiai nekalbėta, tačiau ne tik norime, bet ir privalo-
me būtinai paminėti, aišku, rekomenduodami pasiskaityti, paanalizuoti ir
padiskutuoti apie tai: profesoriaus Henryk Malewski veikla Lietuvos ne-
vyriausybiniuose organizacijose: Lietuvos kriminalistų draugijos vienas iš
įkūrėjų ir pirmasis pirmininkas, mokslo komiteto pirmininkas³⁰; Lietuvos
lenkų mokslininkų draugijos aktyvus narys ir buvęs pirmininkas³¹;
- vienas iš Europos kriminalistų asociacijų federacijos kūrimo ideologų³²;
- nenuilstantis Lenkijos ir Lietuvos mokslininkų kontaktų, bendrų mokslinių
renginių, mokslinių publikacijų iniciatorius, puoselėtojas ir vykdytojas³³;
- kriminalistikos mokslo (teorijos, technikos, taktikos, metodikos) tendencijų

30 V. E. Kurapka, H. Malewski, S. Matulienė, G. Juodkaitė-Granskienė. Die Gesellschaft der Kriminalisten Litau-
ens "Brücke zwischen den kriminalistischen Schulen Ost-, Mittel- und Westeuropas. *Kriminalistik. Unabhängige
Zeitschrift für die kriminalistische Wissenschaft und Praxis* Heft. 8-9, 2016, s. 525-531.

31 H. Malewski. Działalność naukowa Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy w latach 2014-2016. *Biuletyn
Historii Pogranicza*. Nr 16, 2016, s. 107-128; H. Malewski, R. Brazis, J. Wołkonowski, B. Gruzewski. Stowarzysze-
nie Naukowców Polaków Litwy (SNPL) – samoidentyfikacja i konsolidacja polskiej społeczności naukowej na
Litwie. *Inteligencja polska w świecie*. Red. Z. Kolenda, H. Chudzio, D. Praszalowicz. 2018, s. 127-144.

32 R. Ackermann, V. E. Kurapka, H. Malewski, V. Schepitko. Schaffung eines einheitlichen europäischen kriminalis-
tischen Raumes. Die Tätigkeit öffentlicher Organisationen zur Stärkung der internationalen Beziehungen. *Kri-
minalistik. Unabhängige Zeitschrift für die kriminalistische Wissenschaft und Praxis* Heft. 6, 2020, p. 355-363.

33 V. E. Kurapka, H. Malewski. Polsko-litewska współpraca czynnikiem inspirującym integracyjne procesy w kry-
minalistyce europejskiej. *Nauka wobec prawdy sądowej*. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zdzisława Kęgla.
2005, s. 371-379.

prognozuotojas ir tyrinėtojas³⁴;

- Lietuvos ir pasaulio kriminalistikos istorijos tyrinėtojas: sovietinio periodo Lietuvos kriminalistikos įvertintojas; pirmieji žingsniai po Nepriklausomybės atkūrimo, klystkeliai universitetinėse kriminalistikos studijose ir akademinų kriminalistikos padalinių reformos, dialogo su studentais vektoriai, pasaulio kriminalistikos mokyklų analizė³⁵;
- puikus pedagogas, ne tik einantis profesoriaus pareigas, bet ir turintis pedagoginę profesoriaus vardą, suteikęs šiam vardui aukščiausius mokslinės, akademinės brandos, principingo ir geranoriško požiūrio į studentą standartus, už juos kovojantis, ne tik ieškantis naujovių, bet ir pats jas diegiantis į studijų procesą, kuriantis ir dėstantis naujus studijų dalykus.

Tikrai daug būtų galima minėti rubrikų, artimų profesoriaus Henryk Malewski asmenybei, moksliniams ir pilietiniams interesams, beje, visur pridedant epitetus „pirmasis“, „vienas iš pirmųjų“, „iniciatorius“, „mokslinis vadovas“, „mokslinių pagrindų formuotojas“ ir dar daug kitų, tačiau paletė pernelyg plati, kad būtų įmanoma viską išvardyti, o ir ateičiai dar norisi palikti, nes mokslinis ilgaamžiškumas šiuo atveju akivaizdus.

Vietoj išvadų arba svarbiausioji iš jų

Apžvelgdami profesoriaus Henryk Malewski kūrybinę, pedagoginę ir visuomeninę veiklą, mes tai darėme analizuodami kriminalistikos mokslo pažangą ir kriminalistikos žinių panaudojimo plėtrą. Mokslininkų darbai ir tyrimai yra pagrindinės žinių ir pažangos šaltiniai. Per profesoriaus atliktus mokslinius tyrimus

34 H. Malevski. Kriminalistikos mokslo teorija – quo vadis? *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys. 2012, p. 230-252; Г. Малевский. Проблема соотношения понятий тактики и стратегии в криминалистике и деятельности правоохранительных органов. *Криминалист* первопечатный. № 9, 2014. с. 99-120; H. Malevski. Kriminalistikos, teismo ekspertologijos ir proceso teisės mokslų koegzistencija, konkurencija ar komplementarumas? *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika XI*. 2015, p. 91-104.

35 H. Malevski. Pagrindinės kriminalistikos mokyklos ir šiuolaikinio kriminalistikos modelio formavimasis Lietuvoje. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika VI*. Kolektyvinė monografija. 2009, p. 94-116; V. E. Kurapka, H. Malevski, S. Matulienė. *Kriminalistika Lietuvoje* / *Kriminalistika Lietuvoje 1990-2020: nuo naujų nuonaųjų paradigmų paieškos iki realizuotų paieškos ir realizuotų mokslinių koncepcijų irateities įžvalgų*. *Public security and public order*. T. 24, 2020, p. 256-291.

iš naujo atrandamos idėjos, teorijos, metodai ir technologijos, kurios leidžia praplėsti žinias ir pažangą kriminalistikos mokslo srityje.

Kaip jau buvo minėta, profesoriaus Henryk Malewski mokslinių darbų ir projektų gausa leidžia mokslininkams, praktikams ir studentams susipažinti su jo atliktų tyrimų rezultatais, gauti naujų žinių ir panaudoti šias žinias rašomuose darbuose. Kiekviena profesoriaus atlikta mokslinė įžvalga – tai indėlis į kriminalistikos mokslo raidą, kriminalistikos mokslo populiarinimą, kokybės gerinimą, tai ir įkvėpimas kolegoms ir studentams naujiems moksliniams tyrimams ir atradimams.

Profesorius Valery Shepitko tiksliai pasakė, kad „sistematizuoti informaciniai duomenys apie kriminalistikos asmenybes leidžia naujai pažvelgti į kriminalistikos istoriją, jos atsiradimą ir vystymąsi, tendencijas, paradigmos ir vidinės esmės pokyčius“³⁶.

Pats kriminalistikos tyrinėjimas ir net jos dėstymas per asmenybes akivaizdžiai ir įtikinamai demonstruoja kriminalistinių žinojimų formavimąsi ir panaudojimą, parodo atskirų šalių ir regionų, jų kriminalistikos mokyklų panašumus ir skirtumus ir daugeliu atvejų paaiškina juos, padeda geriau suvokti ir kriminalistikos žinių harmonizavimo kryptis ir mechanizmus.

Šiuos svarbius tikslus pasiekti, mūsų giliu įsitikinimu, padės ir iškilių Lietuvos kriminalistikos mokslo asmenybių, tarp kurių išskirtinai svarbi vieta priklauso ir profesoriui Henryk Malewski, mokslinio įdirbio ir rezultatų tyrinėjimas.

36 *Encyclopedia of Criminalistics in Personalities*. 2014, p. 3.

PERSONALITIES IN LITHUANIAN CRIMINALISTICS: PROFESSOR HENRYK MALEWSKI

**Vidmantas Egidijus Kurapka,
Snieguolė Matulienė**

Summary

The authors of this article, who have devoted their entire active scientific life to the science of criminalistics, could not and cannot talk only about scientific issues. An integral part of scientific development are scientists (persons), whose activities always leave deep traces in the history of the Lithuanian science of criminalistics. This article concerns a colleague and companion in the paths of forensic science and criminalistics, a modest and sincere friend and, moreover, a well-known, respected and acknowledged scientist, thinker and one of the few romantics of criminalistics – Professor Henryk Malewski. An additional reason or impetus for this presentation is the number of scientific publications published by the professor, which crossed the 300 mark almost on the occasion of his birthday. Finally, as only very few people know, the professor can now look back on five dozen years devoted to the science of criminalistics, if we begin counting from the first coursework he produced.

In this article, taking into account the multilateral nature of Henryk Malewski's scientific work, the authors have tried to show the most important aspects of the professor's influence on the development of criminalistics in Lithuania: the links between forensic science and the contemporary issues of crime investigation, especially through the original concept of crime scene investigation; the research carried out on the history of criminalistics in the world and in Lithuania; the theoretical and methodological issues of criminalistics and forensic examination; the concept and significance of the politics of criminalistics; and the professor's

look to the future, emphasizing the possible influence of the Intermarium Alliance on the formation of a new school of forensic science and proposals for the legislative framework, as well as new ideas of the didactics of criminalistics. The authors' presentation of Professor Henryk Malewski's scientific, pedagogical and social activities is performed by analyzing the progress of criminalistics and the development of the use of special knowledge. It is globally presumed that the work and research of scientists are the main sources of knowledge and progress. Through the research carried out by the professor, ideas, theories, methods and technologies are being rediscovered, and this allows the expansion of knowledge and progress in the field of criminalistics.

The authors conclude that the study of criminalistics itself, and even its teaching through personalities, provides a clear and convincing demonstration of the formation and use of criminalistics knowledge, shows the similarities and differences between countries and regions and their schools of criminalistics, and, in many cases, explains them, while at the same time contributing to a better understanding of the directions and mechanisms of the harmonization of criminalistics knowledge.

The authors are convinced that the achievement of these important objectives will benefit from the study of the scientific work and results of eminent personalities of Lithuanian criminalistics, among whom Professor Henryk Malewski has an exceptionally important place.

Keywords: Henryk Malewski; criminalistics; history of criminalistics; forensic science; development of criminalistics.

QUO VADIS, KRIMINALISTIKA?

QUO VADIS, CRIMINALISTICS?

Liber Amicorum

Profesoriui

Henryk Malewski

Kolektyvinė monografija

Mykolas Romeris
universitetas

Vilnius, 2023

Moksliniai redaktoriai ir sudarytojai • Scientific editors and compilers

Prof. dr. Snieguolė Matulienė (Mykolo Romerio universitetas)

Doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė (Vilniaus universitetas)

Prof. dr. Žaneta Navickienė (Mykolo Romerio universitetas)

Recenzavo • Reviewers

Dr. Kateryna Latysh (Vilniaus Universitetas)

Dr. Giedrius Mozūraitis (Lietuvos teismo ekspertizės centro direktorius)

Leidinio mokslo taryba • The scientific council of the publication

Prof. dr. Rolf Ackermann (Vokietija – Germany)

Doc. dr. Bakhtiyar Alijev (Azerbaidžanas – Azerbaijan)

Prof. dr. Marek Fryšták (Čekija – Czechia)

Prof. habil. dr. Mieczysław Goc (Lenkija – Poland)

Doc. dr. Andrej Gorbatkov (Lietuva – Lithuania)

Doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Vidmantas Egidijus Kurapka (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Vaclav Krajník (Slovakija – Slovakia)

Prof. dr. Snieguolė Matulienė (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Josef Metenko (Slovakija – Slovakia)

Dr. Giedrius Mozūraitis (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Žaneta Navickienė (Lietuva – Lithuania)

Prof. habil. dr. Ella Simakova-Yefremian (Ukraina – Ukraine)

Prof. habil. dr. Valery Shepitko (Ukraina – Ukraine)

Prof. habil. dr. Tadeusz Tomaszewski (Lenkija – Poland)

Aprobuota • Approved

Rekomenduota naudoti studijų procese Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos Tarybos 2023 m. rugsėjo 28 d. nutarimu Nr. 1VS-10.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke.

ISBN 978-609-488-071-1 (Elektroninis)

© Mykolo Romerio universitetas, 2023

ISBN 978-609-488-072-8 (Spausdintinis)

© Autorių kolektyvas, 2023